

Kelet-Közép-Európa útja a visegrádi királytalálkozóig

MOGYORÓSI RENÁTÓ

Kelet-Közép-Európa három meghatározó államalakulata a 14. század során Magyarország, Lengyelország és Csehország voltak. E három királyság kapcsolatát vizsgáltam meg a századforduló környékétől kezdve 1335 szeptemberéig bezárólag. Kutatásom a visegrádi kongresszusra épül, az ott meghozott döntések miértjére keresem a választ. Jelen munka egy elméleti összefoglaló a térség helyzetéről. Célom az, hogy vázoljam e három állam politikai viszonyait, a közöttük lévő kapcsolatok alakulását, felvillantsam az ütközőpontokat és a lényegi változások mentén ismertessem a közép-európai szövetségben résztvevő országok útját 1335 őszeig, ezzel bemutatva, hogy milyen erőviszonyok uralkodtak a térségben akkor, amikor sor került a korszak egyik nagyszabású diplomáciai eseményére Visegrád falai között.

A tárgyalt korszak elején Csehország a Német-Római Birodalom tartományaként nem rendelkezett teljes függetlenséggel. Egységes Lengyelország ugyan névleg létezett, valójában azonban apró részfejedelemségek mozaikjaiból állt össze eltérő törvényrenddel és igazgatással. Magyarország szintén a széthullás szélén állt az oligarchák országrészek feletti, korlátokat nem ismerő hatalma és dezintegrációs tevékenysége miatt.

Nem kerülheti el a figyelmünket több hasonlóság sem, amely bizonyos mértékben összekötötte a vizsgált államokat. A partikuláris erők bomlasztó tevékenysége, az új dinasztiák megjelenése – Csehországban a Luxemburg-ház, Magyarországon az Anjouk, Lengyelországban újfent a Piastok –, melyek ugyanabban az időszakban kerültek hatalomra. Az ismertetett kedvezőtlen belső körülmények ellenére e három királyság hamarosan szilárd pontot képezett Közép-Európában, sérelmeiket félretéve egy kongresszus keretén belül állapodtak meg az új viszonyokról. Ehhez azonban hosszú út vezetett a 14. század folyamán, melynek fontosabb epizódjaiba jelen munka nyújt bepillantást.

A Magyar Királyság egységesítése az Anjou trónjelölt jogara alatt

A királyi hatalom a 13. század második felében elveszítette korábbi jelentőségét. Egyes bárók hercegeket raboltak el és gyilkoltak meg, királyokat vetettek fogságba – mindenféle következmény nélkül. Az országos tisztségeket egyszerre többen töltötték be, folyamatosan változott a hivatalviselők névsora.¹ A IV. László (1272–1290) regnálása alatt teljes káoszba jutó ország gondjain csak némileg tudott javítani az utolsó Árpád-házi király, aki egyes bárókat magához fűzött, hogy támaszt nyújtsanak számára és tartalommal töltsék meg névleges hatalmát. A feudális anarchiát felszámolni akaró és konszolidációra törekvő

---

¹ CSUKOVITS 2012, 36–37.

uralkodónak azonban nem maradt sok ideje terveinek végrehajtásához. 1301. január 14-ét követően újabb belviszályok voltak készülöben, ugyanis több jelentkező is akadt az üressé vált trón betöltésére.²

A nápolyi Anjou-dinasztia már IV. László meggyilkolása után élénk érdeklődést mutatott a magyar korona iránt. 1269-ben került sor a magyar-nápolyi kettős házasságkötésre. Ez az esemény vált a jogalapjává a dinasztia trónkövetelésének. Anjou Károly fia, Sánta Károly feleségül vette IV. Béla unokáját, Máriát, míg Károly lánya, Izabella Mária bátyjához, Lászlóhoz ment nőül.³ II. Károly és Mária házasságából nyolc fiúgyermek született, a legidősebb, Martell Károly, akinek Habsburg Rudolf lányával, Klemenciával kötött frigyeiből született meg az a Károly, akit háromszor koronáztak meg Magyarország királyává és ezzel Anjou-Magyarország megteremtőjévé vált.⁴

Sánta Károly felesége révén bejelentette igényét a magyar trónra, mivel III. András (1290–1301) királyi származását a kortársak közül is sokan vitatták. Az Anjouk több tartományúrral (Subicok, Babonicok, Frangepánok, Kőszegiek) építettek ki kapcsolatot, tovább destabilizálva az országot.⁵ Ez a politika egy évtizeddel később hozta meg gyümölcsét, amikor az alig tizenkét éves Carobertót küldték Magyarországra, hogy megszerezze a családnak a magyar trónt.⁶

Az Árpádok örökségéért folytatott küzdelmekbe a nápolyi trónaspiráns mellett Csehország is beszállt, Vencelnek ugyanis legalább annyi joga volt magának követelni a koronát, mint Anjou Károlynak. 1301. tavaszán két királyválasztásra is sor került. Az erőviszonyok először Vencelnek kedveztek, később azonban – köszönhetően az egyház és a pápa hathatós támogatásának – megfogytakozott a Vencelt támogatók köre. Miután apja nem látta biztonságban, elvitte fiát az országból, amivel egyértelműen Károly felé billent a mérleg nyelve. Nem sokkal Vencel hazautazása után egy újabb trónkövetelő érkezett helyette Wittelsbach Ottó személyében, akinek csak egy rövid epizód szerep jutott Magyarországon.⁷ Károly maradt az egyedüli „játékos”, 1310. augusztus 27-én harmadszor is, minden szabálynak megfelelően került fejére a korona. Ez a jelenet lezárt egy korszakot, de egyben megnyitja volt egy legalább ilyen nehéz periódusnak, hiszen a törvényes királynak az ország egységét is meg kellett teremtenie.⁸

Az 1310-es években az ország különböző részein, egyszerre több hadszíntéren kellett megküzdenie Károlynak az oligarchákkal. Fokozatosan sor került minden ellenséges terület megtisztítására és azoknak a király hűségére való visszatérítésére.⁹ A leghatalmasabb oligarcha, Trencsényi Máté tartománya

---

² CSUKOVITS 2012, 38.

³ CSUKOVITS 2012, 47.

⁴ CSUKOVITS 2012, 48–49.

⁵ CSUKOVITS 2012, 49.

⁶ KRISTÓ 1988, 10.

⁷ CSUKOVITS 2012, 58–59; KRISTÓ 1988, 23–24.

⁸ CSUKOVITS 2012, 60–61.

⁹ Részletesen lásd: KRISTÓ 1988, 41–68.

és várainak összessége csak annak halála (1321) után került Károly kezére. Az utolsó tartományúr, Babonic János maradt, aki ellen 1323-ban vezettek hadjáratot a királyi seregek. Jelképes esemény volt az, amikor bevonultak Spalatóba, mivel 23 évvel korábban ugyanebbe a kikötőbe érkezett meg az ifjú trónkövetelő, akinek fél életét elvette a koronáért és a királyi hatalom megerősítéséért folytatott küzdelme.¹⁰

A század elején egységes magyar külpolitikáról nem beszélhetünk. Már III. András regnálása alatt megszűnt a királyi hatalom érdekérvényesítő képessége, a bandériummal rendelkező oligarchák saját kezükbe vették az irányítást. Tartományukhoz közel eső államokkal önállóan alakítottak ki kapcsolatokat; ilyen volt Csák Máté kapcsolata a cseh királlyal, vagy a Kőszegiek Habsburg-barátsága, de ez mutatkozik meg Aba Amadé tartományúr és Lokietek Ulászló viszonyában is.¹¹ Az oligarchák ad hoc jellegű diplomáciai manővereket bonyolítottak le, oda fordultak segítségért, ahonnan a legtöbbet remélhették, azokat támogatták, akik a legtöbbet nyújthatták nekik cserébe és a legkisebb veszélyt jelentették számukra. Gyakoriak voltak a pártváltoztatások, ami folyamatosan változó és kiszámíthatatlan erőviszonyokat eredményezett. Több, egymással párhuzamosan futó, önálló magyar külpolitikai szál létezett tehát ebben az időszakban.¹²

Ez a tendencia csak akkor változott meg, amikor I. Károlynak sikerült kiterjesztenie hatalmát az ország teljes területére. Miután megnyerte a trónkövetelők háborúját, és legitím módon, harmadszorra is megkoronázták, ismét beszélhetünk hivatalos magyar külpolitikáról, ami mellett persze mindaddig ugyanúgy létezett a teljesség igénye nélkül fentebb felsorolt többi szál is, amíg fel nem számolta a területi széttagolódást. A hivatalos külpolitikát következetes lengyelbarátság jellemezte,¹³ az osztrákokkal és a csehekkel való kapcsolata azonban elég gyakran változott.¹⁴

A Habsburg-rokonság, illetve Ausztria csehekkel szembeni ellenérzései¹⁵ miatt napirenden volt egy csehek ellen irányuló osztrák szövetség tető alá hozása is, melynek aláírására 1304-ben került sor.¹⁶ Az osztrák-magyar viszony az utolsó Babenberg-herceg idején vált ellenségessé. II. Frigyes halála után a Babenberg-örökségért folytatott háborúba a cseh király, II. Ottokár mellett az Árpád-ház is beszállt. Ottokárt időleges győzelmének gyümölcsétől a magyar szövetségben harcoló Habsburg Rudolf császár fosztotta meg (1278, Dürnkrut), aki az egyes tartományokat fiainak adományozva, megszerezte családjá számára Ausztriát.¹⁷ A magyar-osztrák kapcsolat azonban nem sokáig virágzott, mivel az

---

¹⁰ KRISTÓ 1988, 63–65.

¹¹ BERTÉNYI – SZENDE 2011, 97.

¹² KRISTÓ 1979, 187–188.

¹³ BERTÉNYI – SZENDE 2011, 97.

¹⁴ BERTÉNYI – SZENDE 2011, 99.

¹⁵ BERTÉNYI 1987, 102.

¹⁶ KRISTÓ 1988, 20.

¹⁷ CSUKOVITS 2012, 19.

utolsó aranyágacska, III. András magyar király halálával özvegyi jogon a Habsburgok is magukénak követelték a magyar trónt, ráadásul Ágnes királyné jogán elfoglalták Pozsony vármegyét és a Muraközt, melynek visszaszerzése közel negyven évet váratott magára. Ugyan a gyakorlatban nem próbálták meg igényüket beteljesíteni, mégis többször fegyverrel támogatták a Károly-ellenes akciókat és lázadásokat.¹⁸

A felszínen mindenesetre jó kapcsolatot ápoltak egymással, ez mutatkozott meg 1304-ben is. Az ekkor kötött pozsonyi megállapodás értelmében létrejött az osztrák-magyar szövetség, mely Csehország ellen irányult. Károly Habsburg-barátsága egy évtizeddel később is kitartott (1314-ben új egyezség jött létre a két fél között), amikor a német trón betöltéséért versengő Habsburg Frigyeset támogatta Wittelsbach (Bajor) Lajos ellenében. Ezért cserébe a Habsburgok katonai segítséget is nyújtottak Károlynak Csák Máté ellen.¹⁹ Nem volt azonban ilyen egyszerű a két ország kapcsolata, mivel a Kőszegiek többször is kaptak katonákat az osztrákoktól Károly elleni lázadásaik során.²⁰ Tovább árnyékolta a jó viszonyt az osztrák kézre került területek kérdése is.²¹ Erről nem sikerült Károlynak lemondatnia a Habsburgokat, éveken keresztül csak üres ígéreteket kapott a terület visszaszolgáltatásának kérdésében, így a két fél kapcsolata kezdett megromlani,²² ráadásul a Habsburgok még Csák Mátéval is kötöttek szövetséget, így érthető, hogy Károly megpróbált új kapcsolatokat is kiépíteni és nem csak rokonaira támaszkodni. Az új cseh dinasztia, a Luxemburg-ház szintén francia eredetű volt, akárcsak Károly, így egy merőben más szomszéd magasodott északnyugaton, mint a Premyslidák idején.²³

Ausztria akkor még egy viszonylag gyenge hatalommal bíró uralkodóval kötötte meg az említett egyezményeket, így valószínűsíthető, hogy ezeket az ígéreteket nem is akarták megvalósítani. Károly volt rosszabb alkupozícióban, ezt az osztrákok ki is használták, azzal azonban nem számoltak, hogy a magyar király harmadik házasságát János cseh király testvérével, Beatrixszal fogja megkötni (1318), és ezzel egy másik alternatíva kristályosodik majd ki Károly szeme előtt: egy Anjou-Luxemburg-Wittelsbach szövetség. Ez a lehetőség azonban hamar ellillant Beatrix következő évben bekövetkezett halála miatt.²⁴

Károly meghíusult házassága után az osztrákok ismét közeledni kezdtek és 1321-ben újabb egyezség született III. Frigyes és I. Károly között, melyben a kölcsönös segítségnyújtáson túl ismét napirendre került Pozsony tisztázatlan helyzete. 1322-ben a két német király döntésre vitte a kérdést: a Károly által

---

¹⁸ BERTÉNYI 1987, 102.

¹⁹ KRISTÓ 1988, 51.

²⁰ KRISTÓ 1988, 53.

²¹ KRISTÓ 1988, 68.

²² BERTÉNYI 1987, 103.

²³ DÜMMERTH 1982, 291.

²⁴ KRISTÓ 1988, 69.

segédcapatokkal támogatott Szép Frigyes vereséget szenvedett a cseh király által támogatott Bajor Lajostól Mühldorfnál.²⁵

Károly az osztrák és a cseh fél közti bizonytalan külpolitikai akciói után a Habsburg-orientáció helyett fokozatosan a Csehországhoz fűződő kapcsolatok elmélyítésére törekedett. Ezt az irányváltást segítette elő egy újabb, osztrákok által is fegyveresen támogatott Babonics- és Köszegei-féle lázadás (1326) illetve az, hogy a két ország gazdasági szempontból való egymásrautaltságának jelentőségét is felismerték.²⁶

A két uralkodó személyesen is találkozott 1327-ben Nagyszombaton, ahol Habsburg-ellenes szövetségre léptek.²⁷ Házassági szerződést is kötöttek a felek: ezek szerint Anjou László herceg nőül vette volna Luxemburgi Annát, az ara korai halála miatt azonban nem jött létre családi kapcsolat a két király között.²⁸ Az újdonsült szövetségesek már a következő esztendőben hadat vezettek Ausztriába, amely nem csekély eredménnyel járt, hiszen a brucki békében Magyarország visszakapta Pozsony városát és a vármegye teljes területét.²⁹

A magyar-cseh kapcsolatok mégsem lehettek igazán felhőtlenek mindaddig, amíg nem került sor a lengyel-cseh viszály rendezésére. Márpedig Károly következetes lengyelbarát politikát folytatott, ráadásul negyedik felesége Ulászló király lánya, Erzsébet volt. 1320-as koronázása után Ulászló pozíciói megszilárdultak, országának nagyobb részét sikerült egyesítenie, a csehek azonban megszállva tartották Sziléziát és a lengyel koronára is igényt tartottak. János a lengyel királyi címet is viselte, melyet Venceltől örökölt. Erről az igényről nem volt hajlandó lemondani.³⁰ Károly már jó ideje azon fáradozott, hogy létrehozza a közép-európai államok szövetségét, amihez ki kellett békítenie egymással két szomszédját.

Károly több ízben is segédcapatokkal támogatta Ulászlót, a nagyszombati királytalálkozót követő hónapokban János ellenében is fellépett apósa védelmében. Miután János Lengyelországra támadt, Károly ismét a Habsburgok felé kezdett puhatólni és 1331-ben Ottó herceggel cseh-ellenes szövetséget kötött.³¹ Ausztriának se lett volna érdeke egy túl erős Csehország, így gyakorlatilag János teljesen elszigetelődött. Ezt belátva kénytelen volt időlegesen engedni, követeléseiről azonban még nem volt hajlandó lemondani.³² Az osztrák-magyar egyezség csak átmenetinek bizonyult, mivel a következő évben ismét normalizálódott János és Károly viszonya, és békekötésre is sor került köztük.³³

---

²⁵ KRISTÓ 1988, 69–70.

²⁶ KRISTÓ 1988, 71–72.

²⁷ KRISTÓ 1988, 72.

²⁸ BERTÉNYI 1989, 43.

²⁹ KRISTÓ 1988, 73–74.

³⁰ DÜMMERTH 1982, 292.

³¹ KRISTÓ 1988, 76.

³² BERTÉNYI 1989, 43.

³³ KRISTÓ 1988, 76.

Károly fontosabbnak tartotta a cseh és a lengyel kapcsolatainak megerősítését, ezek az országok ugyanis nem fogalmaztak meg területi követeléseket Magyarországgal szemben, ellentétben a Habsburgokkal, akik a nyugat-magyarországi főurak szakadár törekvéseire alapozva veszélyt jelentettek az ország területi integritására nézve.³⁴

Piast-Lengyelország: harc a megosztottság ellen

A lengyel és a magyar területi széttagoltság alapvetően eltérő okokra vezethető vissza, és teljesen különböző jelleget öltöttek. Míg Magyarországon az erős királyi hatalom meggyengülésével a világi főurak saját tartományi hatalmat építettek ki, melyek fokozatosan önállósodni kezdtek, önálló kül- és belpolitikát folytattak, addig Lengyelországban ezzel szemben a megosztottság oka a sajátos öröklési elv volt, mely szerint a dinasztia minden tagja részesülhetett a hatalomból. III. (Ferdeszájú) Boleslaw (1106–1138) végrendeletében felosztotta országát négy fia között. A különböző tartományokban ettől kezdve a fejedelmi jog alapján uralkodtak a Piast-dinasztia egyes tagjai.³⁵ Ennek következménye volt az, hogy a részfejedelemségek az öröklési elv miatt egyre kisebb egységekre váltak szét, amely folyamatnak a mélypontja a 13. század elejére tehető.³⁶

A sokak által érzékelt problémák hozzájárultak ahhoz, hogy a 13. század végére kezdett kikristályosodni az egységesítés gondolata, mely hivatott volt felülírni a magánérdekeket; több részfejedelemség is megpróbálkozott ezzel a kísérlettel, de a partikuláris erők ellenállása gátolta ezt a folyamatot.³⁷

II. Przemysl, Nagy-Lengyelország fejedelme örökösödési szerződéssel megszerezte Kelet-Pomerániát, 1295-ben pedig fejére tehetette a lengyel koronát, azonban egy évvel később meggyilkolták.³⁸ Halála után utódja, Lokietek Ulászló próbálkozott meg ugyancsak az egyesítéssel, de szembe találta magát II. Vencel cseh királlyal, aki előtt Krakkó is megnyitotta kapuit és 1300-ban egész Lengyelország királyává koronázták.³⁹ Ennek az epizódnak volt köszönhető, hogy a csehek később évtizedeken keresztül igényt tartottak a lengyel koronára. A két szláv nép konfliktusának kiindulópontja jóval korábbra tehető. Egymás gyengeségeit általában kihasználták és benyomultak a másik területére. Volt olyan lengyel uralkodó, aki cseh király lett, de ugyanez fordítva is megtörtént a későbbiekben. Ezek a hódítások azonban mind rövidéletűnek bizonyultak.⁴⁰ A lengyel megosztottságot kihasználva fokozatosan több részfejedelemségre terjesztették ki hatalmukat a cseh uralkodók.⁴¹

---

³⁴ DÜMMERTH 1982, 345.

³⁵ BAGI 2014, 52.

³⁶ BAGI 2007a, 26.

³⁷ TOPOLSKI 1989, 56.

³⁸ TOPOLSKI 1989, 62–63.

³⁹ PERÉNYI 1962, 38.

⁴⁰ TOPOLSKI 1989, 42.

⁴¹ DAVIES 2006, 83–84.

Vencel több intézkedést is foganatosított az egységesítés érdekében, mégsem volt képes széles társadalmi bázist megnyerni magának. Halála (1305) után fiának már nem maradt lehetősége, hogy folytassa az apja által elkezdett munkát, ugyanis meggyilkolták. Vele férfiágon kihalt a Premysl-dinasztia, mely lényegesen javította Ulászló pozícióit. A zavaros állapotokat a Német Lovagrend használta ki, elfoglalták Gdanskot, majd egész Pomerániát, elvágva ezzel Lengyelországot a tengertől. 1306-ban Ulászló Amadé segédcsapataival bevette Krakkót, helyzete ezt követően Kis-Lengyelországban megszilárdult, minekután hozzáfoghatott az ország többi részének megszerzéséhez. 1314-ben Nagy-Lengyelország is a birtokába jutott,⁴² 1320-as koronázása pedig fordulópontot jelentett Lengyelország történetében, mivel ettől kezdve (a pápa és a császár is elismerte utólag a szertartást), legitim uralkodója volt az országnak.

Miután Ulászlónak sikerült megszereznie a koronát, uralmának biztosításához ügyes külpolitikára volt szüksége, ugyanis határai mentén ellenséges országok sorakoztak. A Német Lovagrend északról veszélyeztette állásait, keleten ott magasodott Litvánia, míg délnyugaton Csehország okozott folyamatos problémát számára. A csehek ráadásul elszakították az országtól Sziléziát, így két olyan terület is akadt, amely a zavaros időszakban kiszakadt az ország testéből. Ulászló ezek visszaszerzésére törekedett, külpolitikai akcióiban mindig e két fő ellenségének állásfoglalásával helyezkedett szembe, Magyarországon kívül azonban nem volt hosszú távon elkötelezett partnere.⁴³

A lengyel-magyar viszonyban csupán egy olyan vitás terület akadt, amely ellentétet szült a két fél között, ez pedig Halics (Vörös-Oroszország) birtoklásának kérdése volt, mivel mindkét ország igényt tartott rá. A rövidebb ideig tartó háborúskodások értelmetlenségét mindig hamar belátták és békét kötöttek egymással a felek.⁴⁴ Tudták, hogy a csehek és a németek ellen kölcsönösen számíthatnak egymás segítségére, így a szövetségkötések kusza hálózatában mindig akadt egy biztos pont, ez pedig a magyar-lengyel barátság volt. Ulászló maga mellett tudhatta Károlyt a lovagok elleni harcokban, sőt utóbbi nem átalott felbontani a szövetségét a cseh királlyal sem apósa kedvéért. Elmondhatjuk tehát, hogy Ulászló instabil helyzetén a biztos magyar szövetség nagymértékben javított.⁴⁵

Pomeránia visszaszerzésével először diplomáciai úton próbálkozott Ulászló, a pápa azonban hiába ítélte a lovagok ellen, nem volt erő, amellyel annak érvényt lehetett volna szerezni, ezért katonai megoldás után kellett nyúlni. Nem sikerült azonban döntő fölényre szert tenni a győzelem kicsikarásához, Ulászló saját főurai ráadásul önálló diplomáciai manőverekkel hátráltatták uralkodójukat.⁴⁶

1327 és 1331 között az elnémetesedett sziléziai fejedelmek sorra Csehország uralma alá helyezték magukat – nem mindenki jutott önként erre az

---

⁴² PERÉNYI 1962, 39.

⁴³ PERÉNYI 1962, 43.

⁴⁴ DIVÉKY 1937, 6–9.

⁴⁵ DIVÉKY 1937, 10–11.

⁴⁶ PERÉNYI 1962, 44.

elhatározásra –,⁴⁷ melynek következtében a terület etnikai képe – lengyel szempontból – tovább romlott, széttagoaltsága sem szűnt meg, így az annak visszaszerzésére irányuló törekvések szintén kilátástalannak tűntek a terület heterogenitása és a helyi klientúra ellenállása miatt. Ezt az új uralkodó, III. Kázmér is felismerte, aki a reménytelen hadakozás helyett inkább a belső béke megteremtésére és a királyi hatalom megszilárdítására akarta összpontosítani az erőit.⁴⁸ Békét kötött a lovagokkal (1333), majd a mozgásterét veszített cseh király is hajlandónak mutatkozott a kiegyezésre Kázmérral.

Csehország – A Premyslidák tündöklése és a Luxemburg-ház csillagának felemelkedése

Csehországban a területi széttagoaltság megint csak más formát öltött, mint Lengyelország és Magyarország esetében. Utóbbiakkal ellentétben ugyanis Csehországban eleve egymástól idegen, nem a Premysl-dinasztia uralma alatt álló részeket kovácsoltak egységes egészé. A megosztottság ráadásul nem járt olyan, az állam létét veszélyeztető problémákkal, mint a két szomszédos államban, mivel nem korlátozták az uralkodó jogkörét és szakadár megmozdulások jelenlétéről sem beszélhetünk.

A 900-as években egyre inkább nőtt a Német Királyság befolyása Csehországban, ezt I. Vratislav (915–921) kénytelen volt elismerni, ráadásul fia, I. (Szent) Vencel (921–929/935) már adófizetést is vállalt a német király felé. I. Boleslav (929/935–967/973) ezen felül katonai segítségnyújtásra is kötelezte magát a 962-ben Német-Római Birodalommá váló állam irányába.⁴⁹ Ráadásul a II. Boleslav (967–999) halála utáni kaotikus állapotok közepette a külső támaszt igénylő uralkodók felajánlották az országot a császárnak, mint hűbérbirtokot, amellyel megpecsételődött az ország függetlenségének sorsa, mivel ezt követően a császárok minden új fejedelemtől megkövetelték az aktus megismétlését. A császári hatalom a 11. század második felében elkezdett erodálódni, így nem volt elég erős ahhoz, hogy érvényt szerezzen akarátának,⁵⁰ a Premyslidák ráadásul minden adandó alkalommal, amikor erejük engedte, beavatkoztak a német királyjelöltek ügyeibe.⁵¹ Ezt támasztja alá az is, hogy a fejedelmek közül – hasonlóan a lengyelekhez – néhányan átmenetileg császári jóváhagyással fejükre teheték a koronát is, ennek örökíthetőségét azonban 1198-ig nem sikerült elismertetniük.⁵²

Az a tény, hogy I. Ottokár (1198–1230) sikerrel járt és királyi címét a pápával és a császárral is el tudta ismertetni (utóbbi a terület oszthatatlan örökíthetőségére is garanciát vállalt), javított Csehország Birodalmon belüli helyzetén és

---

⁴⁷ NAGY 2010, 105.

⁴⁸ PERÉNYI 1962, 44–45.

⁴⁹ KATUS 2014, 218–219.

⁵⁰ KATUS 2014, 339.

⁵¹ MLSNA – SLEHOFER – URBAN 2010, 11.

⁵² FONT 2007, 64.

megalapozta a későbbi választófejedelmi rang elnyerését is.⁵³ A királyság presztízse folyamatosan emelkedett, így, míg korábban egy örgrófság szerepét betöltő tartomány volt csupán a Német-Római Császárságban, a 13. század során nem csupán egyenlővé vált a német fejedelemségekkel, hanem már egyre inkább ki is emelkedett közülük.⁵⁴

A korszak legsikeresebb uralkodója II. Ottokár (1253–1278) volt, aki aktívan bekapcsolódott a régió hatalmi harcaiba, mivel a Babenberg-ház kihalása után neki sikerült betöltenie a kialakuló hatalmi vákuumot. 1254-ben megszerezte Alsó- és Felső-Ausztriát, valamint Stájerország északi részét. 1260-ban, a morvamezei csatában utóbbi déli sávja is Ottokár kezébe került. Tervei kereszteték mind az osztrák, mind pedig a magyar érdekeket. Az említett két fél, valamint az új Habsburg császár, Rudolf összefogásának eredményeként a második morvamezei csatából már a koalíció került ki győztesen. Ottokár halálával hódításai is elvesztek, Ausztria ettől kezdve a Habsburgok fennhatósága alá tartozott, a presztízsveszteséget szenvedett dinasztia pedig – ahogyan azt már az előző fejezetekben részleteztem – II. Vencel és fia révén a lengyel és a magyar trónnal kárpótolta magát. Ezek a hódítások is jelentősek voltak, de éppúgy, mint Ottokáré, ezek is tiszavirág-életűnek bizonyultak, ráadásul a dinasztia több évszázados uralom után, 1306-ban kihalt.⁵⁵ A Premyslidák idején elnyert középhatalmi státusz az új dinasztia uralma alatt tovább erősödött, a Német-Római Birodalmon belül pedig kvázi központi helyre emelkedett.⁵⁶ VII. Henrik császár birodalmi hűbérként adta az országot fiának, Jánosnak (1310–1346). Ezzel a Luxemburgi-család kezébe került a cseh állam kormányrúdjá.⁵⁷

Ahogy az előző fejezetekben már láthattuk, János erőteljesen beavatkozott a lengyel belügyekbe, amely alapvetően meghatározta Anjou Károly magatartását, aki bármikor kijátszhatta János ellen az „osztrák kártyát”, amennyiben a lengyel érdekekről volt szó. Csehország nem volt képes arra, hogy mindhárom szomszédjával egyszerre dacoljon, nem is állt érdekében, hogy a magyar kapcsolatokat feláldozza az egyébként is csekély eséllyel kecsegtető lengyel trónaspirációjának oltárán. A bizonytalan helyzetet felszámolandó, ő is csatlakozott a visegrádi kongresszus résztvevőikhez, melynek részletes tárgyalására, az ott hozott döntések mögött meghúzódó ok-okozati viszonyok és a háttérérdekek leírására egy másik tanulmány keretei között fogok vállalkozni.

---

⁵³ FONT 2007, 66.

⁵⁴ FONT 2009, 32.

⁵⁵ CSUKOVITS 2012, 19.

⁵⁶ BAGI 2007b, 70.

⁵⁷ CSUKOVITS 2012, 19.

Összegzés

Az előző fejezetekben részletesen tárgyaltam a három legfontosabb, a visegrádi találkozáson résztvevő ország belső és külső helyzetét, törekvéseit. Elmondhatjuk azt, hogy Csehország kényszerpályán mozgott, akcióival ugyanis a térségben teljesen elszigetelődött és reális veszélyt jelentett számára egy, a cseh ambíciók megfékezésére esetlegesen létrejövő osztrák-magyar-lengyel együttműködés. János belátta, hogy a lengyel koronára vonatkozóan támasztott igényét a gyakorlatba nem tudja átültetni, nem volt ugyanis kellő támogatottsága még a lovagokkal együtt sem ahhoz, hogy semlegesíteni tudja az olajozottan működő szövetséget, az egymással rokoni és baráti kapcsolatban álló lengyel és magyar uralkodót. Nem maradt számára más reális és ideális alternatíva, mint békét kötni riválisával, így ugyanis kevesebbet veszített, mint amennyit egy esetleges időhúzás utáni rendezés során veszíthetett volna.

Lengyelország számára kellő garanciát jelentett a megerősödött magyar állam, amely mindvégig kiállt mellette. A szövetség egyértelműen Lengyelországnak járt több előnnyel, ezzel ugyanis sikerült semlegesítenie Csehország és a Német Lovagrend közös akcióit. Kázmér is belátta, hogy az adott körülmények között szükség van a kiegyezésre, nem volt azonban olyan erős pozícióban, hogy minden követelését érvényre tudja juttatni.⁵⁸

1335. augusztus 24-én került sor a visegrádi kongresszust előkészítő trencsényi tárgyalásokra. Itt még Kázmér volt előnyösebb helyzetben, hiszen Jánost sikerült lemondatni a lengyel királyi cím viseléséről, amiért a betervezett pénzbeli kártérítést sem kellett kifizetniük a lengyeleknek, és Kázmér joggal reménykedhetett abban is, hogy Visegrádon sikerül a sziléziai kérdést is neki kedvező módon lezárni. A sarokba szorított Jánosnak nem is állt volna hatalmában egy ilyen döntéssel dacolni. Szeptember 3-án azonban Károly borította a „papírformát”, kiemelte ugyanis a cseh uralkodót az elszigeteltség burkából, és szövetséget kötött vele. Kázmér reményei ezzel szertefoszlottak, ahogyan azt a visegrádi rendelkezések is mutatják.⁵⁹ Károly személyében kétségkívül egy reálpolitikusról beszélhetünk, aki nagyon is jól tudta, hogy mit miért csinál. Valószínűsíthetjük, hogy már ekkor ott lebegett a szeme előtt az a képzeletbeli lengyel korona, amit nemrég szedett le János fejéről. A fél életét hatalma megszilárdításával töltő uralkodó most nyugodt körülmények között ítélkezhetett, és a saját szája szerint mozgathatta a szálakat. Gyakorlatilag – ahogyan azt az 1370-ben létrejött lengyel-magyar perszonálunió is mutatja – minden az elképzelései szerint alakult. Nemhiába él a mai napig az a köztudatban, hogy a Mátyás-kor mellett az Anjou-éra volt Magyarország egyik legsikeresebb időszaka, amikor az ország – a térségben legalábbis – nagyhatalmi politikát volt képes folytatni.

---

⁵⁸ DIVÉKY 1937, 11.

⁵⁹ RÁCZ 2009, 46.

Irodalom

- BAGI 2007a = Bagi Dániel: Lengyelország, 1204–1389. In: Sashalmi Endre (szerk.): „Kelet-Európa” és a „Balkán”, 1000–1800. *Intellektuális-történeti konstrukciók vagy valós történeti régiók?* Pécs 2007, 24–28.
- BAGI 2007b = Bagi Dániel: Csehország 1204–1389. In: Sashalmi Endre (szerk.): „Kelet-Európa” és a „Balkán”, 1000–1800. *Intellektuális-történeti konstrukciók vagy valós történeti régiók?* Pécs 2007, 70–74.
- BAGI 2014 = Bagi Dániel: *Az Anjouk Krakkóban. Nagy Lajos lengyelországi uralmának belpolitikai kérdései.* Pécs 2014.
- BERTÉNYI–SZENDE 2011 = Bertényi Iván – Szende László: *Anjou-királyaink és Zsigmond kora.* Budapest 2011.
- BERTÉNYI 1987 = Bertényi Iván: *Magyarország az Anjouk korában.* Budapest 1987.
- BERTÉNYI 1989 = Bertényi Iván: *Nagy Lajos király.* Budapest 1989.
- CSUKOVITS 2012 = Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon I. I. Károly és uralkodása (1301–1342).* Budapest 2012.
- DAVIES 2006 = Davies, Norman: *Lengyelország története.* Budapest 2006.
- DIVÉKY 1937 = Divéky Adorján: *A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai.* Budapest 1937.
- DÜMMERTH 1982 = Dümmerth Dezső: *Az Anjou-ház nyomában.* Budapest 1982.
- FONT 2007 = Font Márta: Csehország, 1000–1204. In: Sashalmi Endre (szerk.): „Kelet-Európa” és a „Balkán”, 1000–1800. *Intellektuális-történeti konstrukciók vagy valós történeti régiók?* Pécs, 2007, 64–69.
- FONT 2009 = Font Márta (szerk.): *Dinasztia, hatalom, egyház. Régiók formálódása Európa közepén (900–1453).* Pécs 2009.
- KATUS 2014 = Katus László: *Európa története a középkorban.* Pécs 2014.
- KRISTÓ 1979 = Kristó Gyula: *A feudális széttagolódás Magyarországon.* Budapest 1979.
- KRISTÓ 1988 = Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi.* Budapest 1988.
- MLSNA – SLEHOFER – URBAN 2010 = Mlsna, Petr – Slehofer, Lukás – Urban, Dan: *The paths of Czech of Constitutionality.* Prága 2010.
- NAGY 2010 = Nagy Balázs (ford.): *IV. Károly császár önéletrajza. Karoli IV Imperatoris Romanorum Vita ab eo ipso conscripta.* Budapest 2010.
- PERÉNYI 1962 = Perényi József: *Lengyelország története.* Budapest 1962.

RÁCZ 2009 = Rác György (szerk.): *Visegrád 1335*. Pozsony, 2009.

TOPOLSKI 1989 = Topolski, Jerzy: *Lengyelország története*. Budapest 1989.

East-Central European dynastic relations in light of the Congress of Visegrád

RENÁTÓ MOGYORÓSI

This paper deals with the changes and formations of dynastic relations during the first half of the 14th century, between the countries that attended the Congress of Visegrád (1335). This congress was a link of a great importance among the three East-Central European kingdoms: Hungary, Poland and Bohemia, as after the uncertainty of month-to-month and year-to-year changing alliances, they finally managed to establish the foundations for more of a long-term system.

Despite the unfavourable inner circumstances, these three kingdoms soon formed a stable point in East-Central Europe. We can say that this congress was an important historic momentum, as it was in the spirit of this occasion, that these countries signed the Visegrád Declaration over 600 years later. How did these countries of unfavourable circumstances manage to rise and be a defining force in the area? What was the significance of this Central European alliance? What interests did they have as their guiding principles, what were they forced to sacrifice on the altar of cooperation? Why did the power relations change from one day to the other and what kind of politics did Hungary, tipping the scales, pursue to reinforce its position?

No comprehensive work that would unfold the meaning hidden between the lines of the charters has been done about this congress yet. This paper seeks to synthesize the contemporary and subsequent sources, as well as the relevant literature. The intent is to unravel the entangled web of dynastic relations, and to present it in an easy-to-understand manner through the unfolding of cause-effect settings. The paper's goal is to provide a complex picture about the interests hidden behind the congress.